

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Горбатовська Наталія Валентинівна

УДК 658.012.32:65.014.12

**УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2012

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в ПВНЗ «Макіївський економіко-гуманітарний інститут» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Удалих Ольга Олексіївна,
ПВНЗ «Макіївський економіко-гуманітарний інститут»,
доцент кафедри економіки підприємства.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Маслак Ольга Іванівна,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського,
завідувач кафедри економіки;

кандидат економічних наук, доцент
Коверга Сергій В'ячеславович,
Автомобільно-дорожній інститут Державного вищого
навчального закладу «Донецький національний
технічний університет» (м. Горлівка),
доцент кафедри менеджменту організацій.

Захист відбудеться *«16» листопада 2012 р. о 16 годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.01 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, ауд. М-209.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий «15» жовтня 2012 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Л.М. Таранюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні промислові підприємства функціонують в умовах постійної зміни внутрішніх та зовнішніх факторів розвитку, тому саме можливості адекватно і своєчасно реагувати на ці зміни й підтримувати відповідність між внутрішнім економічним потенціалом і зовнішнім середовищем визначають рівень адаптації підприємств та результативність їх діяльності. Організаційний розвиток є передумовою ефективного функціонування всіх підсистем підприємства, а також основою досягнення його стратегічних цілей. Особливого значення набуває система управління організаційним розвитком промислового підприємства, а саме рівень її сформованості та відповідності сучасним умовам, можливості оптимізації організаційної структури підприємства та організаційної структури управління підприємством як внутрішній фактор стійкого розвитку суб'єкта господарювання.

Разом з тим сучасна практика свідчить, що визначенню та вирішенню проблем організаційного розвитку не приділяється необхідної уваги при прийнятті управлінських рішень на промислових підприємствах, у тому числі на підприємствах машинобудування. Наявність традиційних типів організаційних структур підприємств, обмеженість використання сучасних методів оцінки їх результативності та ефективності управління підприємством призводить до зменшення можливостей адаптації організаційних структур до сучасних умов господарювання.

Проблеми економічного розвитку підприємств та організацій розглянуто в наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених, а саме: І. Айзедіса, В. Герасимчук, Л. Грейнера, С. Ілляшенка, Е. Кушельович, Н. Лапіна, Л. Мельника, А. Пригожина, С. Філонович. Наукова методологія дослідження проблем управління організаційним розвитком сформувалась під впливом концепції теорії управління, яку висвітлено в наукових працях Р. Аккофа, І. Ансоффа, О. Віханського, П. Друкера, А. Мескона, А. Наумова, Р. Фатхутдінова. Організаційний розвиток та управління ним на основі використання сучасних методів і технологій управління досліджено такими науковцями, як І. Агліцький, О. Балацький, В. Бобровник, В. Бородін, С. Боумен, А. Бусигін, А. Воронкова, М. Губко, І. Дьожкіна, В. Єфремов, Д. Єш, І. Катуніна, С. Коверга, Н. Калюжна, О. Маслак, Б. Мільнер, Ю. Міроненко, Г. Назарова, І. Репіна, Р. Роуландсон, А. Тереханов, О. Хитра, Р. Холл, Д. Шелл.

Однак залишаються невирішеними деякі питання управління організаційним розвитком промислових підприємств, а саме вибір методів оцінки результативності організаційної структури управління та її впливу на формування фінансового результату діяльності підприємства, методів оцінки ефективності управління на підприємстві, вдосконалення системи управління організаційним розвитком підприємства з використанням одержаних результатів оцінки.

Актуальність зазначених питань зумовила вибір теми дисертаційного дослідження, його мету, завдання та структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Макіївського економіко-гуманітарного інституту за темами: «Соціально-економічні проблеми адаптації суб'єктів реального сектору в сучасних умовах» (номер держреєстрації 0109U005226), у межах якої підготовлено рекомендації щодо вдосконалення методики оцінки результативності організаційної структури підприємства на основі індексної оцінки відносних показників та методологічного підходу до оцінки ефективності організаційних структур управління підприємства; «Інноваційний розвиток суб'єктів господарювання: проблеми та шляхи їх вирішення» (номер держреєстрації 0109U005227), у межах якої розроблено модель організаційного розвитку підприємства на основі вдосконалення організаційної системи управління з використанням методу системної динаміки.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у вдосконаленні теоретичних і науково-методичних основ управління організаційним розвитком промислових підприємств.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено такі завдання:

дослідити підходи до визначення сутності організаційного розвитку підприємства, елементів організаційної структури підприємства в системі організаційного розвитку;

систематизувати методи оцінки ефективності організаційного розвитку підприємства;

дослідити сутність управління організаційним розвитком підприємства та основні елементи системи управління організаційним розвитком підприємства;

проаналізувати динаміку розвитку машинобудування України та виявити основні чинники макросередовища, що впливають на діяльність машинобудівних підприємств;

виконати комплексну діагностику діяльності машинобудівних підприємств, проаналізувати вплив внутрішніх чинників та зовнішнього середовища на діяльність машинобудівних підприємств;

розробити методичний підхід щодо оцінки результативності організаційних структур машинобудівних підприємств на основі індексної оцінки відносних показників;

здійснити оцінку ефективності системи управління на машинобудівних підприємствах на основі сукупності оцінок непрямого та прямого впливу на результати діяльності підприємства;

сформулювати напрями вдосконалення організаційної системи управління як етапу організаційного розвитку;

дослідити процес організаційного розвитку підприємств з використанням методу системної динаміки;

дослідити формування системи організаційного розвитку підприємства з використанням інституційного підходу.

Об'єкт дослідження дисертаційної роботи – процеси управління організаційним розвитком промислових підприємств.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти вдосконалення процесу управління організаційним розвитком промислових підприємств.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційного дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у сфері організаційного розвитку підприємств, результати фундаментальних і прикладних досліджень щодо формування й удосконалення системи управління організаційним розвитком промислових підприємств. Інформаційну основу дисертації становлять законодавчі та нормативні акти, що регулюють діяльність підприємств в Україні; офіційні дані Державного комітету статистики України; фінансово-економічна та статистична документація підприємств машинобудування.

Для вирішення поставлених завдань використано такі методи дослідження: аналізу і синтезу (при дослідженні теоретичних основ управління організаційним розвитком); статистичний (при аналізі динаміки розвитку машинобудування України та комплексній діагностиці діяльності машинобудівних підприємств); факторного аналізу (для визначення критичних показників результативності організаційної структури); економіко-статистичний (при розрахунку показників оцінки ефективності організаційних структур управління); системної динаміки (при оцінці процесів організаційного розвитку підприємств). Обробку даних здійснено з використанням програмного забезпечення Microsoft Excel. Для розрахунку інтегрального показника ефективності організаційної структури управління аналізованими підприємствами в динаміці використано програмний пакет Powersim.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні теоретичних та науково-методичних положень щодо вдосконалення управління організаційним розвитком промислових підприємств.

Найбільш вагомими результатами роботи, що мають наукову новизну, є такі:

вперше:

розроблено підхід до оцінки ефективності організаційного розвитку машинобудівного підприємства на основі використання методу системної динаміки та імітаційного моделювання, що дозволило шляхом ітераційного пошуку встановити результативність управління організаційною системою за окремими складовими;

удосконалено:

методичний підхід до оцінки результативності організаційної структури підприємства на основі індексної оцінки відносних показників господарської структури підприємства, кадрової структури підприємства та організаційної структури управління підприємством, у якому на відміну від існуючих використовується метод динамічної оцінки, що надало можливість виразити тенденції змін показників та виявити критичні сфери діяльності підприємства,

які безпосередньо впливають на результативність організаційної структури підприємства та його конкурентоспроможність;

методичний підхід до оцінки ефективності організаційних структур управління підприємства, який на відміну від існуючих ураховує вплив прямого та непрямого ефекту за показниками ступеня раціональності структуризації системи управління; раціональності розподілу завдань, прав і відповідальності між різними структурними ланками; раціональності кадрового потенціалу та економічної ефективності апарату управління, що дозволяє виявити напрями змін в організаційних структурах підприємств з метою їх адаптації до умов зовнішнього та внутрішнього середовища;

дістали подальшого розвитку:

трактування понять «організаційний розвиток», «управління організаційним розвитком», що на відміну від існуючих виокремлюють як об'єкт розвитку організаційну структуру підприємства, яка включає господарську та організаційну структури, що уможлиблює уточнення теоретичного апарату вирішення проблем управління організаційним розвитком і здійснення системної оцінки організаційного розвитку підприємств;

система управління організаційним розвитком підприємства, а саме уточнено основні етапи процесу оцінки та оптимізації організаційної структури підприємства як складової організаційного розвитку, яка на відміну від існуючих ураховує взаємозв'язок між організаційним розвитком та організаційною структурою підприємства, що дозволяє підвищити якість прийняття управлінських рішень організаційного розвитку підприємства;

система організаційного розвитку підприємства в напрямі її побудови на засадах інституціонального підходу, що дало змогу встановити роль суб'єкта управління в процесах розвитку сучасних підприємств, виділити окремі елементи формування системи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та рекомендації, наведені в роботі, можуть бути застосовані промисловими підприємствами машинобудівної галузі. Використання розроблених рекомендацій дозволить своєчасно виявити проблеми, які виникають на різних етапах життєвого циклу розвитку підприємств, систематизувати фактори впливу, а також розробити заходи щодо оптимізації організаційних структур з метою підвищення ступеня їх адекватності умовам функціонування, що спрямовано на збільшення ефективності управління організаційним розвитком підприємств машинобудування.

Розробки та практичні рекомендації автора впроваджено в діяльність: ПАТ «Горлівський машинобудівний завод» (довідка про впровадження № 246 від 19.03.2012 р.) – використано запропонований метод оцінки ефективності організаційних структур управління підприємством, заснований на оцінці впливу показників прямого та непрямого ефекту, що дозволяє підприємству підвищити якість управлінських рішень; ПрАТ «Горлівський машинобудівник» (довідка № 398 від 22.03.2012 р.) – прийнято до впровадження запропоновану

модель організаційного розвитку на основі методу системної динаміки, що сприятиме вирішенню проблеми вдосконалення організаційної структури управління підприємством та ефективному використанню організаційного й управлінського потенціалу.

Результати дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Макіївського економіко-гуманітарного інституту при викладанні економічних дисциплін «Економіка підприємства», «Реструктуризація і санація підприємства», «Стратегічне управління» (довідка № 01/144 від 02.03.2012 р.); Горлівського машинобудівного коледжу при викладанні дисципліни «Економіка, організація та планування виробництва» (довідка № 142 від 12.03.2012 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій сформульовано, науково обґрунтовано та апробовано в практичній діяльності підприємств машинобудування теоретичні та науково-методичні положення щодо управління організаційним розвитком промислових підприємств. Наукові положення, висновки та рекомендації належать особисто дисертанту. Із наукових робіт, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї та положення, які належать автору.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження доповідались і були схвалені на 6 науково-практичних конференціях, а саме: I Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми формування нової економіки XXI століття» (м. Дніпропетровськ, 2008 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Маркетингові технології в умовах інноваційного розвитку економіки» (м. Хмельницький, 2008 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку» (м. Макіївка, 2009 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку» (м. Макіївка, 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка і управління в умовах глобалізації» (м. Донецьк, 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми інвестиційної привабливості українського бізнесу. Роль та місто оціночної діяльності та економічного консалтингу в сучасних умовах» (м. Харків, 2011 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 13 наукових праць, серед яких 9 статей у наукових фахових виданнях, 4 публікації тез доповідей на конференціях. Загальний обсяг публікацій становить 3,25 д.а., з яких особисто автору належить 2,59 д.а.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (188 найменувань на 20 сторінках), додатків. Загальний обсяг дисертації - 276 сторінки, у тому числі основного тексту - 171 сторінка. Дисертація містить 37 таблиць на 27 сторінках, 30 рисунків на 14 сторінках, 5 додатків на 69 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі **«Теоретичні основи управління організаційним розвитком підприємства в сучасних економічних умовах»** розглянуто економічну сутність організаційного розвитку підприємства, методи оцінки ефективності організаційного розвитку підприємства, сутність управління організаційним розвитком підприємства.

На основі результатів дослідження праць вітчизняних і зарубіжних учених запропоновано визначення організаційного розвитку як процесу запланованих послідовних перетворень довгострокового характеру з метою підвищення ефективності функціонування підприємства, у результаті якого формується стратегія змін організаційної структури підприємства з урахуванням зовнішніх умов та внутрішнього потенціалу підприємства. Встановлено, що організаційна структура підприємства складається з організаційної структури управління (суб'єкта управління) та господарської (об'єкта управління).

У результаті узагальнення існуючих підходів виявлено, що дослідження організаційної структури підприємства (ОСП) як процес її оцінки з метою вдосконалення має певні проблеми, обумовлені труднощами у виділенні ОСП як самостійного об'єкта дослідження з цілісної системи підприємства, відсутністю комплексної методики оцінки її результативності та механізму її проведення. Встановлено, що наявні методичні підходи до оцінки ОСП неповною мірою задовольняють потреби сучасних підприємств, що спричинено використанням показників, які характеризують окремі підсистеми управління або тільки його результати, тобто є односторонніми та не можуть служити основою для розробки заходів щодо подальшого розвитку підприємства.

Виходячи із сутності терміна «організаційний розвиток» та на основі аналізу існуючих підходів запропоновано уточнення поняття «управління організаційним розвитком» як поступового процесу управління змінами, що відбуваються з підприємством (системою) та окремими його функціональними підрозділами (підсистемами), що здійснюється з метою підвищення ефективності функціонування організаційних, структурних і кадрових складових діяльності підприємства.

Встановлено, що управління організаційним розвитком спрямовано на оптимізацію ОСП. Визначено, що управління організаційним розвитком як процес управління змінами включає ряд послідовних етапів: визначення цілей управління організаційним розвитком, оцінка зовнішніх умов функціонування, діагностика діючої ОСП, оптимізація ОСП (рис.1), що в цілому спрямовано на реалізацію стратегії організаційного розвитку підприємства.

У другому розділі **«Аналіз проблем організаційного розвитку машинобудівних підприємств»** досліджено динаміку розвитку

Рис. 1. Загальна схема управління організаційним розвитком підприємства

машинобудування України, виконано комплексну діагностику діяльності машинобудівних підприємств, запропоновано методичні підходи до оцінки результативності організаційних структур машинобудівних підприємств та оцінки ефективності системи управління на машинобудівних підприємствах.

На основі аналізу офіційних статистичних даних встановлено, що машинобудування є однією з провідних галузей промисловості країни, але на сучасному етапі машинобудівні підприємства зіткнулися з рядом проблем, які загострилися під час кризи: недозавантаженість виробничих потужностей, недостатній обсяг інвестицій, низька інноваційна активність, падіння обсягів виробництва машинобудівної продукції, зниження рентабельності, що особливо характерно для періоду 2008-2009 рр. У результаті дослідження доведено необхідність удосконалення методів управління діяльністю машинобудівних підприємств з метою їх подальшого розвитку.

Систематизовано чинники макросередовища в такі групи: політико-правові, економічні, науково-технічні, екологічні та соціальні; визначено тенденції їх розвитку, характер впливу на діяльність підприємства та можливу реакцію підприємства на їх прояв. Встановлено, що умови загального зовнішнього середовища не надають прямого впливу на діяльність підприємств, а отже, необхідна оцінка їх внутрішнього потенціалу.

Здійснено комплексну діагностику діяльності машинобудівних підприємств Донецької області (ПАТ «Горлівський машинобудівний завод», ПАТ «Новогорлівський машинобудівний завод», ПрАТ «Новогорлівський машинобудівний завод «БУР», ПрАТ «Горлівський машинобудівник»), які мають як однакові загальні риси (територіальне розташування, галузева приналежність), так і відмінності. Визначено, що ефективність фінансово-господарської діяльності досліджуваних підприємств суттєво відрізняється загальним рівнем і напрямом динаміки окремих коефіцієнтів.

У процесі дослідження їх розвитку встановлено, що найбільший виробничий потенціал мають ПрАТ «ГМБ» і ПрАТ «НГМЗ «БУР». Найгірший стан виявлено у ПАТ «НГМЗ», який останнім часом перебуває у скрутному становищі, в першу чергу через невдалу економічну політику керівництва. Встановлено високу вірогідність банкрутства ПАТ «НГМЗ».

За результатами аналізу зовнішнього середовища шляхом обчислення сукупного показника значущості кожного чинника визначено ступінь впливу окремого чинника на конкурентні переваги підприємства. Шляхом підсумовування одержаних результатів за кожною групою чинників встановлено показники, що надають можливості подальшого розвитку підприємств або є загрозами в конкурентній боротьбі. Сукупний аналіз внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на конкурентні переваги підприємств, свідчить, що лише два підприємства із чотирьох (ПрАТ «ГМБ» і ПрАТ «НГМЗ «БУР») мають конкурентні переваги на ринку машинобудівної продукції.

Доведено, що саме ОСП має забезпечити взаємодію із зовнішнім середовищем та ефективно вирішення завдань розвитку підприємства. На

підставі результатів опитування, проведеного серед управлінського персоналу досліджуваних підприємств, виявлено причини, що перешкоджають розвитку ОСП, при цьому до найбільш вагомих організаційних причин віднесено інертність складних організаційних структур.

У зв'язку з цим запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності (результативності) ОСП на основі моделі індексної оцінки результативності. На базі експертних оцінок обрано по п'ять основних показників у кожному підрозділі ОСП: ефективність господарської структури – чистий дохід (1), валовий прибуток (2), авансований капітал (3), рентабельність операційної діяльності (4), рентабельність підприємства (5); ефективність кадрової структури – питома вага основних робочих (6), коефіцієнт постійності складу (7), продуктивність праці (8), кваліфікаційний рівень працівників (9), середньомісячна заробітна плата (10); ефективність організаційної структури управління підприємством (ОСУП) – коефіцієнт ефективності діяльності управлінського персоналу (11), коефіцієнт раціональності ОСУП (12), коефіцієнт гнучкості ОСУП (13), коефіцієнт децентралізації ОСУП (14), коефіцієнт підвищення кваліфікації керівників (15).

Для забезпечення динамічності моделі вся сукупність ключових показників у рамках ОСП перетворюється з абсолютних значень на відносні, а саме – на ланцюгові темпи зростання даних показників. Крім того, це дозволяє виконати «згортання» різнорозмірних показників. Із використанням коефіцієнтів рангової кореляції Спірмена (по відхиленнях) та Кендалла (по інверсіях) здійснено узагальнену оцінку результативності.

Запропонована модель дозволяє виявити критичні сфери діяльності підприємства, що безпосередньо впливають на результативність ОСП. Із використанням запропонованого методичного підходу здійснено оцінку результативності ОСП чотирьох машинобудівних підприємств. Графічно результати оцінки ОСП на прикладі ПрАТ «ГМБ» зображено на рис. 2-4.

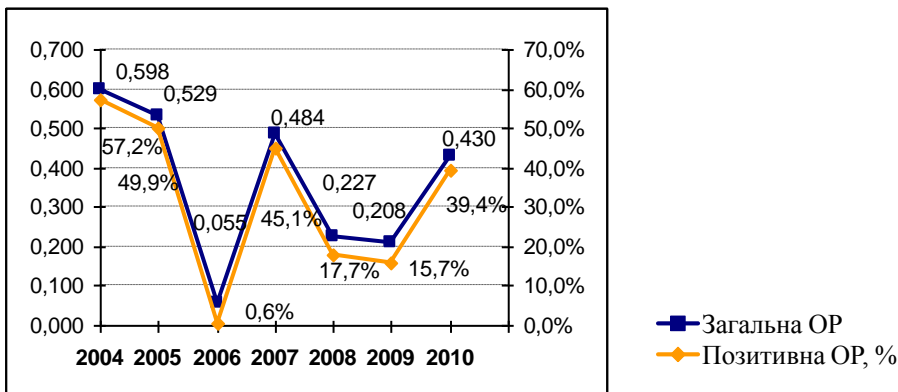

Рис. 2. Динаміка загальної та позитивної результативності організаційної структури (ОР) ПрАТ «ГМБ» за 2004-2010 рр.

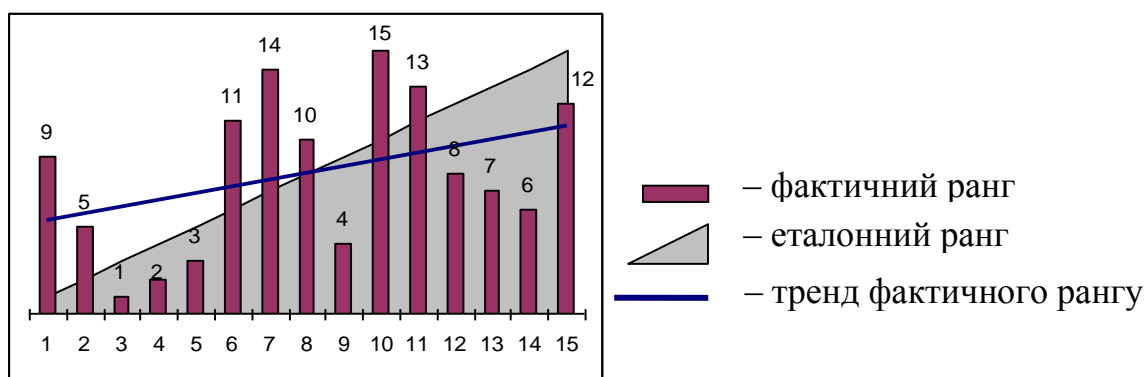

Рис. 3. Гістограма результативності організаційної структури ПрАТ «ГМБ» за 2010 р.

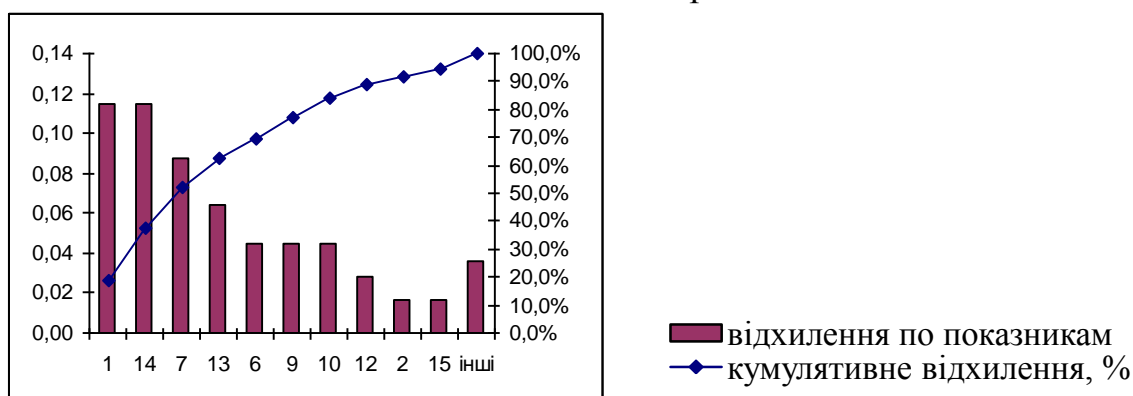

Рис. 4. Факторний аналіз відхилень від нормативної результативності організаційної структури ПрАТ «ГМБ» за 2010 р.

За допомогою динаміки результативності (рис. 2) можна відобразити ступінь наближення поточної діяльності до ідеального режиму, але не чинники, що впливають на фактичний рівень результативності ОСП. Тому на гістограмі результативності (рис. 3) ці чинники відображаються лише візуально, без кількісної оцінки. Наступним етапом аналізу результативності ОСП є виявлення найбільш вагомих чинників результативності ОСП із використанням факторного аналізу відхилень від нормативної результативності ОСП (рис. 4). Для визначення критичних показників застосовано метод ізольованого впливу чинників на зміну результативного показника. Наведений факторний аналіз дозволяє упорядкувати показники з урахуванням пріоритетності вживання заходів щодо підвищення результативності ОСП підприємства. Аналіз свідчить, що для ПрАТ «ГМБ» найбільш вагомими чинниками впливу є чистий дохід, рівень централізації управління, рівень постійності складу персоналу, рівень гнучкості ОСУП.

Встановлено, що ефективність ОСУП є важливим фактором розвитку підприємства. У результаті аналізу й узагальнення існуючих підходів визначено, що оцінка ефективності ОСУП має ґрунтуватися на сукупності оцінок непрямого та прямого ефекту.

Ефективність організаційних структур управління (оцінка непрямого ефекту) може бути визначена за формулою

$$E_{ОСУП} = f(E_{стр.у}, E_{ф.у}, E_{пер.у}, E_{эф.м.у}), \quad (1)$$

де $E_{стр.у}$ – ефективність структуризації управління; $E_{ф.у}$ – ефективність організаційно-функціональної моделі управління; $E_{пер.у}$ – ефективність персоналу управління; $E_{эф.м.у}$ – ефективність організаційного механізму управління.

Узагальнюючі показники $E_{стр.у}$, $E_{ф.у}$, $E_{пер.у}$, $E_{эф.м.у}$ визначаються за частковими показниками відповідного блоку. Розрахунок узагальнюючих показників виконується за такою формулою:

$$E_j = \sqrt[m_j]{K_{j1} \times K_{j2} \times \dots \times K_{jn}}, \quad (2)$$

де m_j – кількість часткових показників, прийнятих для оцінки відповідного j -го узагальнюючого показника; $K_{ij} \rightarrow \max$.

У сукупності зазначені показники визначають адаптивні можливості організаційної структури управління з урахуванням наявного економічного потенціалу підприємства (результати оцінки наведено в табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать, що ефективність ОСУП за непрямим ефектом у ПрАТ «ГМБ», а також ПрАТ «НГМЗ «БУР» протягом аналізованого періоду зросла, що позитивно характеризує політику управління на цих підприємствах.

Таблиця 1

Відхилення загальної ефективності ОСУП за окремими складовими (непрямий ефект), 2010 р. до 2004 р.

Підприємство	$E_{стр.у}$	$E_{ф.у}$	$E_{пер.у}$	$E_{эф.м.у}$	Зміна загальної ефективності ($E_{ОСУП}$)
ПАТ «ГМЗ»	0,943	0,547	0,594	0,985	0,302
ПрАТ «ГМБ»	1,511	0,842	1,174	0,991	1,480
ПАТ «НГМЗ»	0,933	0,582	0,471	0,482	0,123
ПрАТ «НГМЗ «БУР»	1,211	0,866	1,106	1,359	1,576

За розрахунками динаміки зміни фінансових коефіцієнтів і показників встановлено рівень ефективності управління підприємствами – прямий ефект (табл. 2).

Таблиця 2

Загальна оцінка ефективності управління підприємством (прямий ефект) за 2004-2010 рр.

Підприємство	2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	$O_{фк}$	$O_{фп}$	$O_{фк}$	$O_{фп}$	$O_{фк}$	$O_{фп}$	$O_{фк}$	$O_{фп}$	$O_{фк}$	$O_{фп}$	$O_{фк}$	$O_{фп}$	$O_{фк}$	$O_{фп}$
ПАТ «ГМЗ»	-10	-7	1	3	-1	-3	-3	-1	-9	-7	-9	-5	-9	-3
	незадов.		високий		незадов.		незадов.		незадов.		незадов.		незадов.	
ПрАТ «ГМБ»	13	7	8	11	-9	-7	9	5	-2	-5	-5	-5	5	5
	високий		високий		незадов.		високий		незадов.		незадов.		високий	
ПАТ «НГМЗ»	-9	-7	-11	-7	-12	-9	-7	-7	-15	-11	-3	-1	-3	-5
	незадов.		незадов.		незадов.		незадов.		незадов.		незадов.		незадов.	
ПрАТ «НГМЗ «БУР»	-	-	3	1	-3	-3	3	5	5	3	-3	-5	7	3
	-		високий		незадов.		високий		високий		незадов.		високий	

Незадовільний рівень прямого впливу на фінансово-економічні результати діяльності визначено в ПАТ «ГМЗ» і ПАТ «НГМЗ». У ПАТ «ГМБ» згідно з аналізом виявлено незадовільний рівень у кризові роки (2006, 2008-2009 рр.) та підвищення показника у 2010 р. Це засвідчило необхідність підвищення гнучкості структури з метою її адаптації до сучасних умов.

У третьому розділі «Розробка моделі організаційного розвитку підприємства на основі вдосконалення організаційної системи управління» досліджено напрями вдосконалення організаційної системи управління як етап організаційного розвитку, запропоновано використання методу системної динаміки в оцінці процесів організаційного розвитку, наведено напрями формування системи організаційного розвитку підприємства.

Виходячи з результатів дослідження встановлено загальні недоліки ОСУП машинобудівних підприємств: дублювання функцій керівника і функціональних фахівців у процесі управлінської діяльності, повільне ухвалення рішень, виникнення внутрішньовиробничих бар'єрів, що обмежують рамки зацікавленості виробничих підрозділів в ефективному розвитку виробництва, розбіжності між лінійними і функціональними службами, протидія лінійних менеджерів роботі функціональних фахівців, неправильне тлумачення інформації, яка передається лінійним виконавцям функціональними менеджерами. Виявлено причини, що перешкоджають розвитку ОСУП, а також напрями усунення недоліків.

Розглянуто методику вдосконалення ОСУП на основі використання функціонального підходу, що інтерпретується відповідно до запропонованого критерію вдосконалення побудови ОСУП. Проведене дослідження дозволило сформулювати матрицю відповідальності за окремими напрямими вдосконалення ОСУП: структуризація системи управління, вдосконалення організаційно-функціональної моделі управління, підвищення ефективності персоналу управління, вдосконалення організаційного механізму управління, прийняття управлінських рішень вдосконалення ОСУП. Представлено розрахунок ефективності системи організаційного розвитку підприємства із застосуванням елементів нечіткої логіки та кластеризації показників із використанням шкали віднесення досліджуваних об'єктів до груп за рівнем організаційного розвитку та напрямими вдосконалення ОСУП.

Розроблено модель оцінки ефективності процесів організаційного розвитку на основі методу системної динаміки та імітаційного моделювання, що дозволило шляхом ітераційного пошуку встановити результативність управління організаційною системою за окремими складовими. Змінним моделі задано такі значення (табл. 3).

Ключові параметри моделі базуються на результатах, одержаних у межах аналітичного розділу дослідження, які частково вказують на результативність організаційної системи управління, але не дають повної картини. Саме цим обумовлено необхідність ітераційного пошуку інтегрально розрахованих показників, їх співставлення з аналогічними показниками інших досліджуваних підприємств.

У цілому розроблена і програмно реалізована модель надає можливість інтегрально оцінити характеристики досліджуваних об'єктів, організаційна діяльність яких припускає підвищення рівня ефективності використання управлінського потенціалу з урахуванням динаміки розвитку окремих підсистем підприємства.

Таблиця 3

Визначення змінних моделі

Характеристика елементів моделі	Формула розрахунку	Умовні позначення
Інтегральний показник ефективності організаційної структури управління ($E_{ОСУП}$)	$E_{ОСУП} = \sum_{i=1}^m E_i$	E_i – групові показники оцінки ефективності організаційної структури управління підприємством ($i = \overline{1, m}$; $m = 4$)
Показник ефективності структури системи управління ($E_1^{cmp.y}$)	$E_1^{cmp.y} = \sqrt[4]{\prod_{j=1}^4 K_{cmp.yj}}$	$K_{cmp.yj}$ – одиничні коефіцієнти оцінки ефективності структури управління (раціональності, гнучкості, децентралізації та контролю, $j = \overline{1, 4}$)
Показник ефективності організаційно-функціональної моделі управління ($E_2^{фс.y}$)	$E_2^{фс.y} = f(K_{ф.yk})$	$K_{ф.yk}$ – одиничні коефіцієнти оцінки ефективності організаційно-функціональної моделі управління (дублювання, регламентації, поєднання, повноти охоплення функцій, інновацій, паралельності, послідовності процесів тощо, $k = \overline{1, 10}$)
Показник ефективності персоналу управління ($E_3^{пер.y}$)	$E_3^{пер.y} = \sqrt[4]{\prod_{l=1}^4 K_{o.n.yl}}$	$K_{o.n.yl}$ – одиничні коефіцієнти оцінки ефективності персоналу управління (підвищення кваліфікації, стабільність управлінських кадрів тощо, $l = \overline{1, 4}$)
Показник ефективності організаційного механізму управління ($E_4^{сф.м.y}$)	$E_4^{сф.м.y} = \sqrt[5]{\prod_{t=1}^5 K_{сф.м.yt}}$	$K_{сф.м.yt}$ – одиничні коефіцієнти оцінки ефективності організаційного механізму управління (рентабельність управління, ефективність витрат на управління тощо, $t = \overline{1, 5}$)

Специфіка формування та оцінки організаційних структур машинобудівних підприємств (об'єкт управління, суб'єкт управління та методи управління структурами), на наш погляд, є частиною більш широкої системи - системи управління машинобудівним підприємством, як наслідок, система організаційного розвитку може бути розглянута як основа та джерело конкурентних переваг підприємства, а також передумова адаптації та розвитку організації в цілому. Представлено основні складові системи організаційного розвитку: організаційні структури, тактика організаційного розвитку, стратегія організаційного розвитку.

Характеристику ОСУП як сформованої системи розробки та реалізації управлінських завдань і досягнення поставлених цілей доповнено інституційним підходом, що припускає формування ОСУП відповідно до завдань зростання та розвитку організації (рис.5).

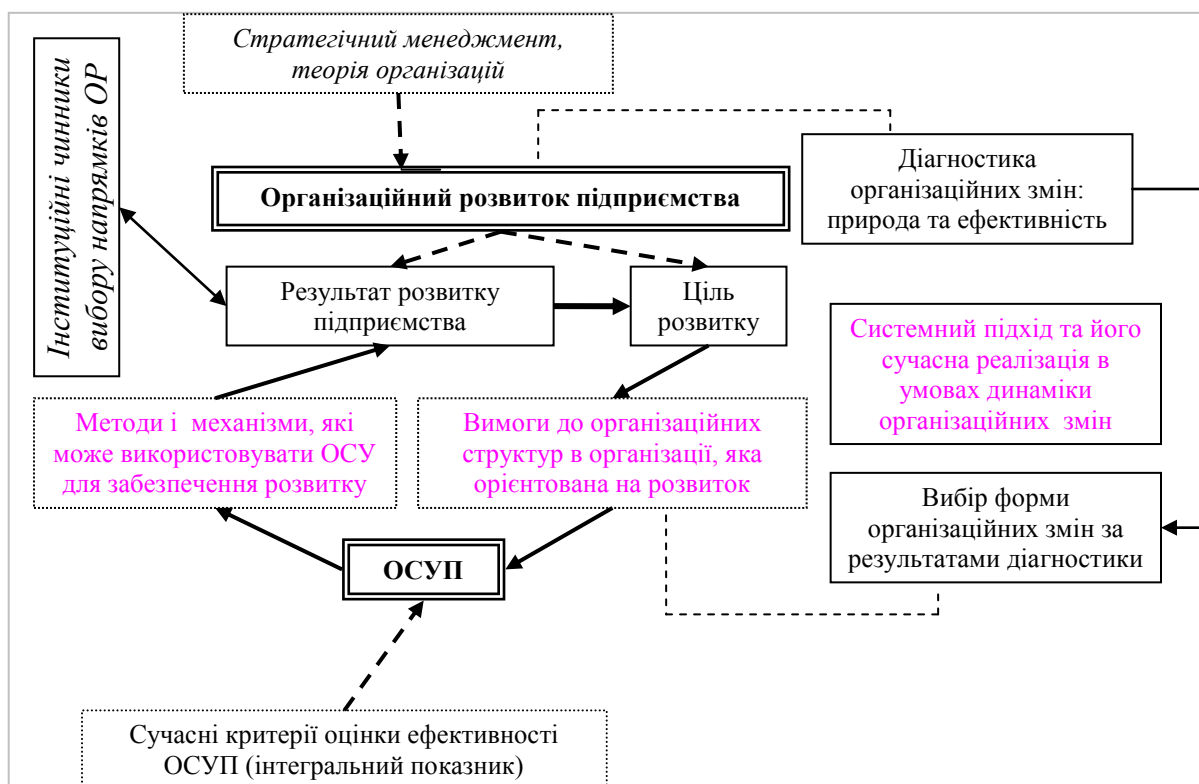

Рис. 5. Схема поглибленого дослідження ОСУП на базі організаційного розвитку

При цьому побудова зазначеної системи припускає необхідність дослідження інституційного рівня в системі, що дозволило виявити напрями формування системи управління організаційним розвитком підприємства та сформуванню схеми поглибленого дослідження ОСУП на базі організаційного розвитку.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на підставі результатів дослідження вдосконалено теоретичні та науково-методичні основи управління організаційним розвитком промислових підприємств.

Результати дослідження дозволили дійти таких висновків:

1. Уточнення поняття «організаційний розвиток» як процесу запланованих послідовних перетворень довгострокового характеру, в результаті якого формується стратегія змін організаційної структури підприємства з урахуванням зовнішніх умов та внутрішнього потенціалу підприємства, уможливує здійснення системної оцінки організаційного розвитку підприємств. Встановлено, що організаційна структура підприємства складається з організаційної структури управління (суб'єкта управління) та господарської структури (об'єкта управління).

2. Систематизація підходів до оцінки ефективності управління й ефективності організаційної структури управління дозволила встановити, що в сучасних умовах відсутній комплексний підхід із використанням інтегрального

показника оцінки.

3. У процесі дослідження підходів до визначення сутності управління організаційним розвитком підприємства визначено, що управління організаційним розвитком – це поступовий процес управління змінами, що відбуваються з підприємством (системою) та окремими його функціональними підрозділами (підсистемами), який здійснюється з метою підвищення ефективності функціонування організаційних, структурних та кадрових складових діяльності підприємства.

4. Систематизовано чинники зовнішнього і внутрішнього середовища, що певною мірою визначають організаційний розвиток підприємства, за групами: політико-правові, економічні, науково-технічні, екологічні та соціальні, що дозволить зменшити вірогідність ризиків функціонування підприємства.

5. Комплексна діагностика діяльності машинобудівних підприємств та аналіз впливу внутрішніх чинників і зовнішнього середовища на діяльність машинобудівних підприємств уможливили одержання даних про чинники, які становлять небезпеку або відкривають нові можливості для підприємств; встановлено рівень їх впливу на діяльність об'єктів дослідження.

6. Запропоновано методичний підхід до оцінки результативності ОСП на основі індексної оцінки відносних показників, згідно з яким уся сукупність ключових показників у рамках ОСП перетворюється з абсолютних значень на відносні, а саме – на ланцюгові темпи зростання даних показників, використання якого дозволило виявити критичні сфери діяльності підприємства, які безпосередньо впливають на результативність ОСП і конкурентоспроможність підприємства тощо.

7. Із використанням запропонованого методичного підходу до оцінки ефективності ОСУП, який ґрунтується на сукупності оцінок непрямого та прямого впливу на результати діяльності підприємства, виявлено загальні недоліки організаційних структур управління машинобудівними підприємствами, їх причини та шляхи усунення.

8. Сформовано напрями вдосконалення організаційної системи управління як етапу організаційного розвитку, що дозволило збільшити рівень рентабельності ПрАТ «ГМБ» на 1,1 %, економічний ефект становить 82 тис. грн. за рахунок оптимізації структури системи управління підприємством, підвищення ефективності організаційного механізму управління, оптимізації витрат на управління підприємством.

9. Запропоновано підхід до оцінки організаційних структур підприємства, заснований на використанні методу системної динаміки та імітаційного моделювання, що надало можливість шляхом ітераційного пошуку встановити результативність управління організаційною системою за окремими складовими (оцінка структуризації управління, оцінка ефективності організаційно-функціональної моделі управління, оцінка персоналу управління, оцінка ефективності організаційного механізму управління).

10. Досліджено формування системи організаційного розвитку підприємства з використанням інституційного підходу. При цьому ОСУП

представлено як мережу послідовних організаційних процесів, які в сукупності інтегровані в загальний процес розвитку організації, що визначає напрями управлінських впливів суб'єкта організаційного розвитку, а також основні складові формування системи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Горбатовская Н. В. Организационное развитие как элемент системы обеспечения экономической безопасности предприятия / Н. В. Горбатовская, Ф. А. Шаповалов // Социально-экономические аспекты промышленной политики. Актуальные проблемы управления человеческими ресурсами и маркетинга в контексте стратегии развития Украины: Сб. науч. тр. В 3 т. – Т. 3 / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. – Донецк: ИЭП НАН Украины. – 2007. – С. 94-98. *Особистий внесок: розглянуто організаційну складову забезпечення економічної безпеки підприємства, уточнено її етапи та елементи.*

2. Горбатовская Н. В. Организационные аспекты инновационного развития промышленных предприятий / Н. В. Горбатовская // Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». – Хмельницький: ХНУ. – 2008. – Т. 2 (122). – № 6. – С. 129-131.

3. Герасименко І. М. Діагностика організаційних структур машинобудівних підприємств [Електронний ресурс] / І. М. Герасименко, Н.В.Горбатовська // Ефективна економіка. – 2010. – № 10. – Режим доступу до журн.: <http://www.economy.nauka.com.ua/>. *Особистий внесок: запропоновано модель вимірювання результативності ОСП підприємства.*

4. Горбатовская Н. В. Метод системной динамики в оценке организационного развития / Н. В. Горбатовская // Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». – Хмельницький: ХНУ. – 2010. – Т. 4 (167). – № 6. – С. 276-280.

5. Горбатовська Н. В. Діагностика розвитку машинобудування України / Н. В. Горбатовська, І. З. Должанський // Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки / Донецький економіко-гуманітарний ін-т; Ін-т економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк: ДЕГІ. – 2010. – Вип. 1 (31). – С. 162-166. *Особистий внесок: виявлено чинники макрооточення, що є найбільш суттєвими для машинобудівних підприємств.*

6. Герасименко І. М. Оцінка ефективності системи управління підприємства в контексті організаційного розвитку [Електронний ресурс] / І.М.Герасименко, Н. В. Горбатовська // Проблеми системного підходу в економіці. – 2011. – № 4. – Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_4/Gerasimenko_411.htm. *Особистий внесок: розглянуто склад основних підрозділів організаційної структури підприємства, запропоновано методика визначення ефективності організаційних структур управління промислового підприємства з дотриманням системного підходу.*

7. Горбатовська Н. В. Проблематика формування системи організаційного розвитку підприємства / Н. В. Горбатовська // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За заг.ред. М.Ф.Кропивка. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс». – 2011. – № 2 (14). – С. 75-81.

8. Горбатовська Н. В. Управління організаційним розвитком на основі вдосконалення організаційної структури підприємства [Електронний ресурс] / Н. В. Горбатовська // Проблеми системного підходу в економіці. – 2011. – № 2. – Режим доступу до журн: http://nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_2/Gorbatovska_211.htm.

9. Горбатовська Н. В. Моніторинг та оцінка організаційних змін на підприємстві / Н. В. Горбатовська, О. О. Удалих // Бізнес Інформ. – 2011. – № 3. – С. 135-137. *Особистий внесок: уточнено сутність та елементи управління організаційними змінами, етапи створення системи моніторингу організаційних змін за певними показниками.*

Матеріали наукових конференцій

10. Горбатовская Н. В. Инвестиционное обеспечение развития предприятия в современных экономических условиях / Н.В.Горбатовская // I Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми формування нової економіки XXI століття»: збірник наукових праць. – Т. 5. – Дніпропетровськ: ПДАБА. – 2008. – С. 11-13.

11. Горбатовская Н.В. Особенности использования адаптивных структур управления предприятием / Н.В.Горбатовская // «Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку», I міжнародна наук.-практична конф. (2009, Макіївка). I міжнародна науково-практична конференція «Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку», 22-24 квітня 2009 р. [Текст] : [тези]: у 3 т. / ред.рада: В.І. Веретенников [голова та ін.]. – Том 2. – Секція 3. Економічні проблеми сталого розвитку підприємств. – Макіївка: Макіївський економ.-гуманітарний інст.-т. – 2009. – С. 86-89.

12. Горбатовская Н. В. Ресурсное обеспечение организационного развития предприятий / Н. В. Горбатовская // Економіка і управління в умовах глобалізації: матеріали Міжнар. наук. – практ. конф., 1-7 груд. 2010 р. / МОН України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Ін-т економіки і упр. – Том III. – Донецьк: ДонНУЕТ. – 2010. – С. 58-61.

13. Горбатовська Н. В. Діагностика банкрутства машинобудівних підприємств / Н. В. Горбатовська // «Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку» II Міжнародна наук.-практична конф., 21-23 квітня 2010 р. [Текст] : [тези] : у 3 т. / ред. рада: В.І.Веретенников [голова та ін.]. – Макіївка: Макіївський економ.-гуманітарний інст.-т. – 2010.– С. 37-39.

АНОТАЦІЯ

Горбатовська Н.В. Управління організаційним розвитком промислових підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Сумський державний університет, Суми, 2012.

У дисертаційній роботі на підставі результатів дослідження вдосконалено теоретичні та науково-методичні основи управління організаційним розвитком промислових підприємств. Досліджено сутність організаційного розвитку та управління організаційним розвитком підприємств. Проаналізовано динаміку розвитку підприємств машинобудування. Запропоновано методичні підходи до оцінки результативності організаційних структур підприємств та оцінки ефективності системи управління підприємствами.

Запропоновано напрями вдосконалення організаційної системи управління підприємством. Досліджено процес організаційного розвитку з використанням методу системної динаміки. Запропоновано напрями формування системи організаційного розвитку підприємства з використанням інституційного підходу.

Ключові слова: організаційний розвиток, управління організаційним розвитком, організаційна структура підприємства, організаційна структура управління підприємством.

АННОТАЦИЯ

Горбатовская Н.В. Управление организационным развитием промышленных предприятий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (за видами экономической деятельности). – Сумской государственной университет, Сумы, 2012.

В диссертационной работе на основе проведенного исследования усовершенствованы теоретические и научно-методические основы управления организационным развитием промышленных предприятий.

Исследованы подходы к определению сущности организационного развития предприятия, выделены элементы организационной структуры предприятия в системе организационного развития: организационная структура управления (субъект управления), хозяйственная структура (субъект управления), а также кадровая структура. Систематизированы подходы к оценке эффективности организационных структур предприятия и к оценке эффективности управления предприятием, выявлены факторы, влияющие на эффективность организационного развития. Выявлено, что исследование организационной структуры предприятия как процесс ее оценки с целью совершенствования, имеет определенные проблемы, которые обусловлены

трудностями в выделении ОСП как самостоятельного объекта анализа и оценки из целостной системы предприятия.

На основе анализа существующих подходов предложено уточнение понятия «управление организационным развитием». Определено, что управление организационным развитием как процесс управления изменениями направлено, прежде всего, на оптимизацию организационной структуры предприятия (ОСП) и включает в себя последовательные этапы: определение целей управления организационным развитием, оценка внешних условий функционирования, диагностика действующей ОСП, оптимизация ОСП, что в целом направлено на реализацию стратегии организационного развития предприятия.

Проанализирована динамика развития машиностроения Украины и выявлены основные факторы макросреды (политико-правовые, экономические, научно-технические, экологические, социальные), которые существенно влияют на деятельность машиностроительных предприятий. Проведена комплексная диагностика деятельности машиностроительных предприятий, проанализировано влияние внутренних факторов на деятельность машиностроительных предприятий.

Предложен методологический подход и проведена оценка результативности организационных структур машиностроительных предприятий на основе индексной оценки относительных показателей, которая позволяет выявить критические области деятельности предприятия, непосредственно влияющие на результативность ОСП и конкурентоспособность предприятия.

В результате анализа существующих подходов к оценке эффективности ОСУП определено, что она должна основываться на совокупности оценок непрямого эффекта (оценка эффективности организации системы управления машиностроительным производством) и прямого эффекта (оценка эффективности управленческого труда). Проведена оценка эффективности системы управления на машиностроительных предприятиях, выявлены общие недостатки организационных структур управления машиностроительных предприятий, их причины и пути устранения. Эффективность ОСУП может быть определена как функция таких параметров формальной модели: степень рациональности структуризации системы управления, степень рациональности распределения заданий, прав и ответственности между различными структурными звеньями, степень рациональности кадрового потенциала, степень экономической эффективности аппарата управления, что в совокупности определяет адаптивные возможности организационной структуры управления.

На основе анализа современных подходов к развитию организации предложены направления совершенствования организационной системы как этап организационного развития. Предложен подход к оценке организационных структур предприятия, основанный на использовании метода системной динамики и имитационного моделирования, что позволило путем

итерационного поиска установить результативность управления организационной системой по отдельным составляющим (оценка структуризации управления, оценка эффективности организационно-функциональной модели управления, оценка персонала управления, оценка эффективности организационного механизма управления).

Рассмотрены направления формирования системы организационного развития предприятия с использованием институционального подхода. Сформулированы основные положения системной концепции организационного развития, согласно которой организационная система управления рассматривается как последовательность процессов, которые в целом интегрированы в процессы развития организации, что определяет условия и направления управленческих действий субъекта управления организационным развитием.

Ключевые слова: организационное развитие, управление организационным развитием, организационная структура предприятия, организационная структура управления предприятием.

SUMMARY

Horbatovska N. V. Organizational development of industrial enterprises management. – Manuscript.

Candidate's of economic sciences thesis on speciality 08.00.04 economy and enterprises' management (according to economic activity types). - Sumy State University, Sumy. – 2012.

The scientific research is grounded on the improvement of theoretic and scientific methodological basis of management of organizational development of industrial enterprises. The essence of organizational development of industrial enterprises management has been investigated. The dynamics of the development of machine building enterprises has been analyzed. The methodological approaches to the evaluation of efficiency of the organizational structures of enterprises and to the evaluation of the efficiency of enterprises' management system have been offered. The directions of the improvement of the enterprises management system have been offered. The research of the process of the organizational development has been carried out with recourse to the method of systemic dynamics. The directions of the formation of the system of the organizational development of the enterprise with recourse to institutional approach have been suggested.

Key words: organizational development, organizational development management, the organizational structure of the enterprise, organizational structure of the enterprise management.

Підписано до друку 15.10.2012 р.
Формат 60x90/16. Ум.друк.арк. 1,1 Обл.-вид.арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. № ____.

Надруковано в ТОВ "Цифрова типографія"
Адреса: м.Донецьк, вул.Челюскінцев, 291а, тел. (062) 388-07-31, 388-07-30